

Sûrelerin İsimlendirilmesi Meselesi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme

Yahya ARSLAN | 0000-0002-0774-1755

Dr. Öğr. Üyesi | Yazar | yahyaarslan58@hotmail.com

Çankırı Karatekin Üniversitesi | ROR: 317709

Tefsir | Çankırı, Türkiye

Öz

Kur'an-ı Kerim son ilahi kitap olup vahiy zincirinin de son halkasını teşkil etmektedir. İnsanlığın hidayeti için gönderilen Kur'an-ı Kerim, muhataplarının ihtiyaçlarına yönelik prensipler koyarken onların dünya ve ahiret kurtuluşlarını hedeflemektedir. Bu hedefini gerçekleştirmek üzere indirilen son ilahi kitap, yirmi üç yıllık bir zaman zarfında tederici bir şekilde tamamlanmıştır. Vahiy süreci boyunca nâzil olan âyetler ve sûreler Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından vahiy katiplerine yazdırılmıştır. Vahiy yazdırılması esnasında âyetlerin hangi sûrenin hangi âyetleri arasına konulacağı Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından sahabeye bildirilmiştir. Bu esnada sûrelerin de isimlerine işaret edilmiş ve birçok sûrenin ismi belirtilmiştir. Vahiy peyderpey indirilmek suretiyle tamamlandığında ise Kur'an-ı Kerim yüz on dört sûre ile son şeklini almıştır. Kur'an-ı Kerim'in isimleri olduğu gibi bu sûrelerin de isimleri bulunmaktadır. Sûre isimlendirmelerine bakıldığında ana hatlarıyla bazı sûre isimlerinin tevkîfi bazılarının ise içtihadî olduğu görülmektedir. Bu sûrelerin Mushaf'taki isimlerinin yanında başka isimlerinin de olduğu bir gerçektir. Bu meyanda bazı sûrelerin tek, bazılarının iki, bazılarının ise daha fazla ismi mevcuttur. Hatta birtakım sûreler de vardır ki onlar ortak isimle ifade edilmiştir. Sûrelere bu isimler verilirken gerek tevkîfi olsun gerekse içtihadî olsun birtakım ölçütler esas alınmıştır. Bu çalışmada sübjektif olmakla birlikte altı kriter belirlenmiştir. Bu kriterler genel hatlarıyla sûrenin ilk âyetleri veya kelimesi, içerdiği özlü ya da garip bir kelime, hurûf-u mukattaalar, sûrede anlatılan önemli bir konu veya sûrenin temel konusu, sûrede ismi geçen bir mekân veya özel bir isim olmuştur. Bu açıdan bakıldığında yüz on dört sûrenin hangi kriter altında kategorize edilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği hususu, çözülmesi gereken bir mesele olarak ortada durmaktadır. Bu meselenin çözüme kavuşması noktasında sûrelerin isimlendirilmesinde hangi kriter veya kriterlerin esas alındığının tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir. Öneminde binaen bu çalışmada sûreler, tespit edilen kriterler altında sınıflandırılarak kategorize edilmiştir. Bu kategorizasyonun neticesinde hangi sûrenin hangi başlık altında incelenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Araştırmada sûrelerin isimlendirilmesinde temel teşkil eden bu kriterler çerçevesinde örnek sûreler üzerinden inceleme yapılarak diğer sûrelerin de hangi kriterler açısından değerlendirilmesi gerektiğini dikkatlere sunmak amaçlanmaktadır. Makalede literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmayı genişletme babında bazı sûreler odak nokta seçilmiş, klasik ve modern tefsirler, Ulûmü'l-Kur'an'a dair yazılmış eserler, tefsir tarihi ve tefsir usulü kitapları taranmıştır. Bunun yanında konu ile alakalı diğer çalışmalar da taranarak incelenmiştir. Tarama neticesinde elde edilen bulgular ışığında konu izah edilmiştir. Araştırma, sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterler ve bu kriterlerin hangi sûreler için temel ölçüt olduğu gibi hususların izahını kapsamaktadır. Çalışmanın neticesinde sûreler isimlendirilirken hangi kriterlerin esas alındığı, bu kriterlerin nasıl kullanıldığı ve hangi sûrenin hangi kriter altında sınıflandırılması gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kur'an, Sûre, Sûre İsimleri, Kriter.

Atıf Bilgisi

Arslan, Yahya. "Sûrelerin İsimlendirilmesi Meselesi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme". *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (Nisan 2024), 87-100.

<https://doi.org/10.32950/rid.1392179>

Yayın Bilgileri

Türü	Araştırma Makalesi		
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 20.11.2023	Kabul Tarihi: 15.04.2024	Yayın Tarihi: 20.04.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme		
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.		
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate		
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Etik Bildirim	ilahiyyatdergi@erdogan.edu.tr		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

Dizinlenme Bilgisi

An Analytical Evaluation on the Nomenclature of Surahs

Yahya ARSLAN | 0000-0002-0774-1755

Assist. Prof. | Author | yahyaarslan58@hotmail.com

Çankırı Karatekin University | 317709

Tafsir | Çankırı, Türkiye

Abstract

The Holy Qur'an is the last divine book and the last link in the chain of revelation. Sent for the guidance of mankind, the Qur'an aims at the salvation of its interlocutors in this world and the Hereafter. The last divine book was completed gradually over a period of twenty-three years. The verses and sūrah were dictated by the Prophet (PBUH) to the scribes of revelation and the verses to be inserted between which verses of which sūrah were notified. In the meantime, the names of many surahs were specified and the Holy Qur'an took its final form with 114 surahs. As the Holy Qur'an has names, these surahs also have names. In this context, some surahs have one name, some have two names, and some have more than one name. In this study, although subjective, six criteria were determined. These criteria are the first verses or word of the surah, a concise or strange word it contains, hurūf-u muqattaas, an important subject described in the surah or the main subject of the surah, a place mentioned in the surah or a special name. From this point of view, under which criterion 114 suras should be categorised is an issue that needs to be resolved. At the point of resolving this issue, it is of great importance to determine which criterion or criteria are taken as basis in the naming of suras. Due to its importance, in this study, the suras were categorised by classifying them under the determined criteria. As a result of this categorisation, it was determined which surah should be examined under which title. The aim of this study is to examine the sample suras within the framework of these criteria, which constitute the basis for the naming of the suras, and to draw attention to the criteria within which other suras should be evaluated. Literature review method is used in the article. In order to expand the study, some surahs were chosen as focal points, classical and modern tafsirs, works written on Ulūm al-Qur'an, history of tafsir and tafsir methodology books were scanned. In addition, other studies related to the subject have also been examined. The subject was explained in the light of the findings obtained as a result of the scanning. The research covers the explanation of issues such as the criteria taken as basis in the naming of the suras and for which suras these criteria are the main criteria. As a result of the study, it has been tried to determine which criteria are taken as basis when naming suras, how these criteria are used and which sura should be classified under which criterion.

Keywords

Tafsir, Qur'an, Sūrah, Sūrah Names, Criterion.

Citation

Arslan, Yahya. "An Analytical Evaluation on the Nomenclature of Surahs". *Rize Theology Journal* 26 (April 2024), 87-100.

<https://doi.org/10.32950/rid.1392179>

Publication Information

Type	Research Article		
Process Information	Date of Submission: 20.11.2023	Date of Acceptance: 15.04.2024	Date of Publication: 20.04.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External		
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.		
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate		
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.		
Complaints	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr		
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.		
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.		

Abstracting and Indexes

Giriş

Kur'an-ı Kerim bütünüyle bir defada değil çeşitli hikmetler gözetilerek peyderpey indirilmiştir.¹ İnzâl edilen âyetler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) direktifleri doğrultusunda ilgili sûre ve âyet aralıklarına yazdırılmıştır. Vahiy tamamlandığında Kur'an 114 sûre ile son şeklini almıştır.²

114 sûrenin her birinin ismi vardır. Öyle ki bazı sûrelerin bir, bazılarının iki, bazılarının ise daha fazla ismi bulunmaktadır. Birtakım sûreler de vardır ki onlar ortak isimle ifade edilmiştir. Sûreler isimlendirilirken bazı temel kriterler esas alınmıştır. Bu kriterlere bakıldığında sûrenin ilk âyetlerinin, içerdiği öz bir kelimenin, hurûf-u mukattaâların, sûrenin temel veya dikkat çekici bir konusunun, sûrede ismi geçen bir mekân veya bir ismin ön plana çıktığı görülmektedir.³ Bu meyanda hangi sûrenin nasıl isimlendirildiği, isimlendirilirken hangi ölçütlerin esas alındığı, bu isimlendirilmelerde bir mi yoksa daha fazla mi kriterin dikkate alındığı gibi hususlar önem arz etmektedir. Zira bu ölçütler temelinde yapılacak bir taramayla hangi sûrenin nasıl isimlendirildiğinin tespiti mümkün görünmektedir.

Sûrelerin isimleri vahyin ilk anından itibaren bilinen bir husustur. Zira inen âyetlerin yerlerinin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından şu sûrenin şu âyeti şeklinde vahiy katiplerine bildirilmesi, onların da bildirilen bu yerlere âyetleri yazması bu hususu desteklemektedir.⁴ Sûrelerin isimlerinin bilinmesi, ulemanın ekserisine göre sûre isimlerinin tevkîfi olduğuna işaret etse de içtihadî olduğu görüşü de mevcuttur.⁵ Ancak bu çalışmada sûre isimlerinin tevkîfi mi içtihadî mi olduğu tartışmasına girilmeyecek, tevkîfi de olsa içtihadî de olsa sûreler bu isimlerini alırken hangi kriterler esas kabul edilerek isimlerini almıştır meselesi izah edilecektir.

Kaynaklarda isimleri zikredilen sûrelerin, çalışmada esas alınacak ölçütler çerçevesinde bir kategorizesinin yapılması elzemdir. Bu açıdan bakıldığında makalenin amacı, aşağıda başlıklar halinde zikredilen ölçütlerin sûre isimlendirilmelerine etkisini ortaya koymak ve bu ölçütlere dayanarak sûrelerin hangi isimlerle isimlendirildiklerini dikkatlere sunmaktır.

Makalede literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem sayesinde tüm sûreler tek tek incelenerek kategorize edilmiştir. Sonra bunlar içerisinden bazı sûreler örneklem seçilmiştir. Klasik ve modern tefsirler ile konuyla alakalı çalışmalar taranarak sûrelerin isimlerinden bahseden noktalar tespit edilmiştir. Bu noktalarda ifade edilen bilgiler esas alınarak konu genişletilmiş ve izah edilmiştir.

Araştırma, sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterlerin izahı ve sûre isimlendirilmelerine nasıl etki ettiği hususlarını kapsamaktadır. Neticede sûreler isimlendirilirken hangi ölçütlerin nasıl kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Literatür taraması yapıldığında sûrelerin isimlendirilmesi hususunun tevkîfi mi içtihadî mi olduğu, sûrelerin tertibi, yazma mushaflarda sûre isimleri, ortak sûre isimleri, sûrelerin isimleri hakkında yazılmış mensûr ve manzum eserlerin incelenmesi gibi meseleleri ele alan çalışmaların mevcut olduğu tespit edilmiştir.⁶ Ancak sûrelerin isimlendirilmesinde hangi ölçütlerin esas alındığıyla ilgili bir çalışma tespit edilememiştir. Makale bu yönü ile diğer çalışmalardan farklılık arz etmektedir.

1. Sûrelerin İsimlendirilmesinde Esas Alınan Bazı Kriterler

Bu başlık altında sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan bazı kriterler ele alınacaktır. Bu kriterler çerçevesinde birtakım sûreler ve isimleri değerlendirilecektir. Ancak bu kriterler sübjektif olduğu için çoğaltılması veya azaltılması mümkündür.

¹ Mennâ Halîl Kattân, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'an* (Beirut: Müessesetü'r Risale, 2015), 110-123.

² Sûre sayısının 112, 113 ve 114 olduğuna dair farklı değerlendirmeler için bk. Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an* (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1957), 1/249; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an* (Beirut: Dâru'n Nedveti'l Cedide, 1951), 1/64-66; Kattân, *Mebâhis*, 153; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 57; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2016), 102; Halis Albayrak, *Tefsir Usulü* (İstanbul: Şule Yayınları, 2014), 37; Abdülcelil Bilgin, *Kur'an'ı Tanımak Tarih-Dil-Yorum* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 83.

³ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/270-272; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 59; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 102; Albayrak, *Tefsir Usulü*, 37; Bilgin, *Kur'an'ı Tanımak Tarih-Dil-Yorum*, 84-85.

⁴ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/232; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirîn* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973), 1/20-21.

⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/270-272.

⁶ Ali Akpınar, "Kur'an Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2009), 5-18; Hikmet Koçyiğit, "Ortak Sûre İsimleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012), 43-67; Muhammet Ali Duran, "Yazma Mushaflarda Sûre İsimleri: Süleymaniye Kütüphanesi Örneği", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (2015), 50-84; Burhan Çonkor, "İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî'nin (v. 708/1308) Hayatı ve Surelerin Tertibi Meselesine Yaklaşımı", *Mütefekkir* 3/6 (2016), 251-271; Burhan Çonkor, "Kronolojik Sûre Tertibi Çalışmalarına Etkisi Bağlamında İhtilafa Sebep Olan Nüzûl Rivâyetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mütefekkir* 5/9 (2018), 47-64.

Ayrıca sûrelerin bazılarının birden çok isminin bulunmasından ötürü bu sûrelerin diğer başlıklar altında kategorize edilmesinin de mümkün olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Çalışmanın hacmi de göz önünde bulundurularak bu kriterler içerisinde aşağıdaki başlıklarla yetinilecek ve sûrelerin Mushaf'ta bulunan en meşhur isimleri ile konu izah edilecektir. Sûrelerin diğer bazı isimlerine de yer geldikçe değinilecektir.

1.1. Sûrenin İlk Âyetleri veya Kelimesi

Sûre isimlendirilmelerinde ele alınacak ve örnekler verilecek olan ilk kriter sûrenin ilk âyeti/âyetleri veya kelimeleridir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sûrenin ilk âyeti veya âyetleri ya da ilk kelimelerinden kaynaklı isim alan sûre sayısı 61'dir. Bu 61 sûreye isim verilirken ilk âyetler veya kelimeler esas alınmıştır.

İsmi sûrenin ilk âyetleri veya kelimelerinden alan sûreleri şu şekilde sıralamak mümkündür: "Fâtiha 1/1-7,⁷ Enfâl 8/1-75, İsrâ 17/1-111, Mü'minûn 23/1-118, Furkân 25/1-77, Rûm 30/1-30, Fâtır 35/1-45, Sâffât 37/1-182, Fetih 48/1-29, Zâriyât 51/1-60, Tûr 52/1-49, Necm 53/1-62, Kamer 54/1-55, Rahmân 55/1-78, Vâkıa 56/1-96, Mücâdele 58/1-22, Haşr 59/1-24, Talâk 65/1-12, Kalem 68/1-52, Hâkka 69/1-52, Meâric 70/1-44, Cin 72/1-28, Müzzemmil 73/1-20, Müddessir 74/1-56, Kıyâmet 75/1-40, İnsân 76/1-31, Mürselât 77/1-50, Nebe 78/1-40, Naziât 79/1-46, Abese 80/1-42, Tekvîr 81/1-29, İnfitâr 82/1-19, Mutaffifîn 83/1-36, İnşikâk 84/1-25, Burûc 85/1-22, Târik 86/1-17, A'lâ 87/1-19, Çâşiye 88/1-26, Fecr 89/1-30, Beled 90/1-20, Şems 91/1-15, Leyl 92/1-21, Duhâ 93/1-11, İnşirâh 94/1-8, Tîn 95/1-8, Alak 96/1-19, Kadir 97/1-5, Beyyine 98/1-8, Zilzâl 99/1-8, Âdiyât 100/1-11, Kâria 101/1-11, Tekâsür 102/1-8, Asr 103/1-3, Hümeze 104/1-9, Fîl 105/1-5, Kureyş 106/1-4, Kevser 108/1-3, Kâfirûn 106/1-6, Nasr 110/1-3, Tebbet 111/1-5, Felak 113/1-5."

Çalışmanın hacmi de göz önünde bulundurularak bu 61 sûreden sadece üç tanesi örnek olarak zikredilecektir.

a. İlk örnek Enfâl Sûresi olacaktır. Enfâl Sûresi ismini birinci âyette geçen **أَنْفَال** (enfâl) kelimesinden almıştır. İlgili âyet şöyledir:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Resûlüne aittir. O halde, eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlüne itaat edin."⁸

Âyette yer alan ve sûreye ismini veren **أَنْفَال** (enfâl) kelimesi **نَفْل** "nefel" in cemisi olup **نَفْل** (nefl) kelimesinden türemiştir. **نَفْل** (nefl); fazlalık, Allah Teâlâ'nın verdiği bir bağış anlamlarına gelmektedir. Enfâl ise savaş neticesinde elde edilen ganimetler demektir. Genel anlamda ganimetler anlamına gelen **أَنْفَال** (enfâl), Allah ve Rasûlü için ganimetlerden ayrılan beşte birlik kısım, müşriklerden alınan her türlü gelir ve savaşta üstün başarı gösterenlere devlet başkanı tarafından söz verilen mallar anlamlarına da gelmektedir.⁹

Bununla birlikte ganimet ile nefl arasında umum-husus yönünden bir ilişki mevcuttur. Dolayısıyla ganimet; zorluk çekilsin çekilmesin, hak edilsin edilmesin, zaferden önce olsun sonra olsun fark etmeksizin elde edilen düşman malıdır. Nefl ise ganimetin içinde bulunan ve paylaşılmadan önce elde edilen şeylerdir.¹⁰

Sûrenin Bedir Savaşı'nda indiği göz önünde¹¹ bulundurulduğunda sûreye ismini veren ve sûrenin ilk âyetinde yer alan **أَنْفَال** (enfâl) kelimesinin, genel manada savaş ve savaşın neticesinde elde edilen menfaatleri ifade etmesi, ganimetlerin hükümlerine dair bilgi vermesi açısından sûre için kapsayıcı bir isim olduğunu ifade etmekte fayda vardır.

Sûreye, Bedir Savaşı esnasında inmeye başlayıp bu savaş ve genel manada tüm savaşlarla ilgili birçok hükmü içermesi

⁷ Fâtiha Sûresi'nin bir ismi de el-Hamd'dır. Bu isme binaen sûrenin ilk âyetleri veya kelimesi kriteri bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak meşhur ismi olan Fâtiha ismi ile burada yer almıştır. İlgili sûrenin el-Hamd ismi için bk. Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm* (Daru Tayyibe, 1999), 1/101; Emin Işık, "Fâtiha Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/253.

⁸ el-Enfâl 8/1.

⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Muessesetü'r-Risale, 2000), 13/360-364; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/292-293; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 4/5-11; Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgîb İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991), 820; Mehmet Erkal, "Ganimet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/351.

¹⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 820.

¹¹ Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî Vâhidî, *el-Basît fi tefsîri'l-Kur'ân* (İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009), 10/7; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beirut: Daru İhyai't Tûrasi'l-Arabi, 1999), 2/266-267; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beirut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 2001), 2/186-188.

sebebiyle Bedir Sûresi de denilmektedir.¹² Neticede sûrenin meşhur ismi olan ve Mushaf'ta sûreye isim olarak yazılı bulunan enfâl kelimesi sûrenin ilk âyetinde zikredilmiş ve sûreye isim olmuştur.

b. İkinci örnek ise İsrâ Sûresi olacaktır. İsrâ Sûresi ismini birinci âyette geçen اسْرَى (esrâ) kelimesinden almıştır. İlgili âyet şöyledir:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Harâm'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."¹³

Âyette zikredilen ve sûreye isim olan اسْرَى (esrâ) kelimesi gece yürüyüşü anlamına gelen سُرَى (sürâ) kelimesinden türemiş bir fiil formudur.¹⁴ Bununla birlikte اسْرَى (esrâ) da gece yürüyüşü manasında olup özellikle de gecenin ilk vakitlerindeki yürüyüşü ifade etmektedir.¹⁵

Sûrenin ismi olan اسْرَى (isrâ) da geceleyin bir yerden başka bir yere yaya veya binekli olarak gitmek demektir. Peygamberimizin Miraç Gecesi'nde Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya intikali hadisesini vurguladığı için sûre bu ismi almıştır.¹⁶

İsrâ sadece gece yürüyüşünü ifade ettiği halde âyette bir de لَيْلًا (leyle) kelimesinin zikredilmesi ise bu yürüyüşün gecenin bir kısmında olduğunu ifade etmektedir. Yani bu kelime ba'zîyet manasına delalet etmektedir.¹⁷ Diğer yandan لَيْلًا (leyle) kelimesinin zikredilmesi gece yürüyüşü anlamına gelen اسْرَى (isrâ) kelimesini te'kit etmektedir.¹⁸

İsrâ Sûresi'ne, İsrâloğulları hakkında bazı hususlardan bahsettiği için Benî İsrâil Sûresi, ilk kelimesi olan sübhândan ötürü Sübhân Sûresi de denilmektedir.¹⁹ Ancak sûre İsrâ ismiyle meşhur olmuş ve Mushaf'ta da bu isimle isimlendirilmiştir. Görüldüğü gibi İsrâ Sûresi ismini ilk âyette zikredilen اسْرَى (esrâ) kelimesinden almıştır.

c. Üçüncü örnek Haşr Sûresi'dir. Haşr Sûresi ismini ikinci âyette zikredilen haşr kelimesinden almıştır. İlgili âyet şöyledir:

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ

"O, kitap ehlinde inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri ibret alın."²⁰

Sûreye isim olan حَشْر (haşr) kelimesi toplanma, bir yere sevk edilme gibi anlamlara gelmektedir. حَشْر (Haşr), bir topluluğun buldukları yerden çıkarılması ve onların savaş veya benzeri hadiselerle bir yerlere sürülmesi manasına da gelmektedir. Bu fiil insanlarla birlikte diğer varlıklar için de kullanılmaktadır. Ancak insanlar için de olsa diğer varlıklar için de olsa sadece topluluklar için kullanıldığı unutulmamalıdır.²¹

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً; "Dediler ki: "Onu ve kardeşini alıkoym. Şehirlere de toplayıcı adamlar gönder."²²

¹² Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 2/323; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 2/659; M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 2/359.

¹³ el-İsrâ 17/1.

¹⁴ Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdirrahmân b. Galib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî ibn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz* (Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmîyye, 2002), 3/434; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 10/205; İsfahânî, *el-Müfredât*, 408-409; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dârü Tunusiyye, 1984), 15/11.

¹⁵ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmîyye, 1994), 8/6.

¹⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 4/1844.

¹⁷ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-tevil* (Beyrut: Dârü'l Kitâbi'l Arabî, 1986), 2/646; Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1999), 20/292; Celâleddin Mahallî - Celâleddin Süyûtî, *Tefsiri'l-Celâleyn* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016), 282; Muhammed Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 5/154.

¹⁸ Nâsirüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrâri't-tevil* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 3/247; Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhîr* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1999), 7/9.

¹⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/456.

²⁰ el-Haşr 59/2.

²¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 237.

²² eş-Şuarâ 26/36.

"Toplanıp gelen kuşları"; وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ "İnsanlar (kıyamet günü) toplandığında, o taptikları kendilerine düşman oluverir, onların ibâdetlerini de inkâr ederler."²³ âyetlerinde de görüldüğü üzere حُشِرَ (haşr) kelimesi genel manada toplanma anlamında kullanılmıştır.²⁴

لَاوِلِ الْحَشْرِ (Lievelil-haşr) kelimesi, sûrenin bağlamında değerlendirildiğinde Medine'de yaşayan Yahudilerden Nadîroğulları'nın Medine'den çıkarılarak Hayber'e sürgün edilmelerini ifade etmektedir.²⁵ Haşr ismi sûrenin genel karakterini de çok güzel yansıtmaktadır.

Haşr Sûresi'ne Nadîroğulları'ndan bahsettiği için Benî Nadîr Sûresi de denilmiştir. Diğer yandan سَبَّحَ ifadesiyle başladığı için de Müsebbehât adıyla anılan sûrelerden kabul edilmiştir.²⁶

Yukarıdaki izahlar Haşr Sûresi'nin, ismini ikinci âyette geçen حُشِرَ (haşr) kelimesinden aldığını ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere sûrelerin isimlendirilmesinde sûrelerin ilk âyetleri veya kelimesi önemli bir kriter olmuş, 114 sûrenin 61'i bu kritere göre isimlendirilmiştir. Yukarıda örnek olarak verilen üç sûre diğerlerinin de aynı şekilde isimlendirildiğinin göstergesidir.

1.2. Sûrenin İçerdiği Özlü ya da Garip Bir Kelime

Sûre isimlendirilmelerinde ele alınacak ve örnekler verilecek olan ikinci kriter ise sûrenin içerdiği özlü ya da garip bir kelime hususudur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sûrenin içerdiği özlü ya da garip bir kelimedenden kaynaklı isim alan sûre sayısı 32'dir.

İsmi sûrenin içerdiği özlü ya da garip bir kelimedenden alan sûreleri şu şekilde sıralamak mümkündür: "Nisâ 4/1-176, Mâide 5/1-120, En'âm 6/1-165, A'râf 7/1-206, Tevbe 9/1-129, Ra'd 13/1-43, Nahl 16/1-128, Kehf 18/1-110, Hac 22/1-78, Nûr 24/1-64, Şuarâ 26/1-227, Neml 27/1-93, Kasas 28/1-88, Ankebût 29/1-69, Secde 32/1-30, Ahzâb 33/1-73, Sebe' 34/1-54, Zümer 39/1-75, Fussilet 41/1-54, Şûrâ 42/1-53, Zuhruf 43/1-89, Duhân 44/1-59, Câsiye 45/1-37, Hucurât 49/1-18, Hadîd 57/1-29, Mümtehine 60/1-13, Saff 61/1-14, Cuma 62/1-11, Tegâbün 64/1-18, Mülk 67/1-30, Maûn 107/1-7, Nâs 114/1-6."

a. Bu sûreler içerisinde örnek vermek gerekirse, mesela Mâide Sûresi ismini 112 ile 114. âyetlerde geçen مَائِدَةً (mâide) sözcüğünden almıştır. İlgili âyetler şöyledir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ نَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Hani havariler de "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" demişlerdi. İsa da "Eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının" demişti."²⁷

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيداً لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

"Meryem oğlu İsa, "Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısın" dedi."²⁸

Bu âyetlerde zikredilen ve sûreye isim olan مَائِدَةً (mâide) kelimesi "yemek sofrası" veya "yemekli sofrası" anlamlarına gelmektedir.²⁹ İsa (a.s.) zamanında havâriiler gökten bir sofrayı indirilmesini istemişlerdi. Böylece ondan yiyecekler, kalpleri yatışacak, Hz. İsa'nın (a.s.) doğru söylediği belli olacak ve kendileri de buna şahitlik edeceklerdi. Bu sofrayı aynı zamanda gerek o dönemde yaşayanlara gerekse sonra gelenlere bir bayram ve mucize olacaktı. Havâriilerin isteği üzerine İsa (a.s.) dua etmiş ve Allah Teâlâ da onlara tarafından bir mucize olarak üzerinde yiyecekler bulunan bir sofrayı indirmişti.³⁰

Diğer yandan bu sûre ilk âyette, verilen sözlerin yerine getirilmesinden söz ettiği için "ukûd", kendisini okuyanları azap meleklerinden muhafaza edeceği için "münkize", hükümler sûre içerisine dağıtıldığı için "muba'sire" isimleriyle de isimlendirilmiştir.³¹

Görüldüğü üzere sûrede iki defa geçen مَائِدَةً (mâide) kelimesi dikkat çeken özlü bir kelime olarak sûreye isim olmuş ve Mushaflarda da bu isimle zikredilmiştir.

²³ el-Ahkâf 46/6.

²⁴ İsfahânî, el-Müfredât, 237.

²⁵ Muhammed b. Ali Şevkânî, Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyir-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr (Dimeşk: Daru İbni Kesir, 1993), 5/232; M. Zeki Duman, Beyânu'l-Hak (Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri) (Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 3/285; Karaman vd., Kur'an Yolu, 5/285-286.

²⁶ Şevkânî, Fethu'l-kadîr, 5/232; Karaman vd., Kur'an Yolu, 5/280.

²⁷ el-Mâide 5/112.

²⁸ el-Mâide 5/114.

²⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.), 3/158; Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/199.

³⁰ Taberî, Câmiu'l-beyân, 11/218-223; Muhammed Ali Sâbûnî, Safvetü't-Tefsîr (Beyrut: Dâru'l-jil, 1979), 1/343; Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/362-365.

³¹ Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân, 6/30-31; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 3/158; Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/199.

b. Bir diğer örneği de A'râf Sûresi'nden vermek mümkündür. Bu sûre ismini 46 ve 48. âyetlerde yer alan الْأَعْرَافِ (a'râf) kelimesinden almıştır. İlgili âyetler şöyledir:

وَيَبْنِيهِمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمًا بِسِيمِيهِمْ وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ

"İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, "Selam olsun size!" diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar."³²

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمِيهِمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ

"A'râftakiler yüzlerinden tanıdıkları birtakım adamlara şöyle diyerek seslenirler: "Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı!"³³

Yukarıdaki âyetlerde zikredilen ve sûreye isim olan الْأَعْرَافِ (a'râf) kelimesi عُرْفٌ (urf) kelimesinin çoğuludur. عُرْفٌ (urf) kelimesi tepenin veya dağın zirvesi veya sur, yüksekçe bir yer manalarına gelmektedir. الْأَعْرَافِ (a'râf) kelimesi ise hem cennetin hem de cehennem görülebileceği ve ikisinin arasında bulunan yüksekçe bir mekândır.³⁴

Cennet ve cehennem arasında yüksekçe bir yer olan a'râf; mü'minlerin faziletli kişileri ve âlimlerinin, şehitlerin, meleklerin, iyilikleriyle kötülükleri eşit gelenlerin cennete mi cehenneme mi gideceklerine dair hüküm verilmeden önce bekletilecekleri yerdir.³⁵

A'râf Sûresi bu ismin yanında daha farklı isimlerle de anılmaktadır. 143. âyette mîkât kelimesi geçtiği için Mîkât Sûresi, elest bezminden bahseden 172. âyetin genel manasından kaynaklı Mîsâk Sûresi şeklinde de isimleri mevcuttur.³⁶

Görüldüğü üzere sûrede iki defa zikredilen الْأَعْرَافِ (a'râf) kelimesi sûreye isim olmuş ve Mushaflarda da bu isimle anılmıştır.

c. Bu başlık altında verilecek üçüncü örnek ise Ankebût Sûresi'dir. Bu sûre ismini 41. âyette zikredilen الْعُنْكَبُوتِ (ankebût) kelimesinden almıştır. İlgili âyet şöyledir:

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنَ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَا تَلَ الْعُنْكَبُوتِ إِتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعُنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!"³⁷

Âyette zikredilen ve örümcek manasına gelen الْعُنْكَبُوتِ (ankebût) kelimesi sûreye isim olmuştur. Allah'tan başkasını dost edinenlerin ve Allah'ın dışında başka bir şeye güvenenlerin halinin örümcek ağına benzetilmesi sebebiyle bu isim verilmiştir. Fani şeylere tapanların durumları ve onların dünyayı elde etmek için kurdukları tuzakları, örümceklerin ördüğü değersiz ve zayıf ağlara benzetilmiş olduğu için bu sûreye Ankebût Sûresi denilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanından beri bu isimle anılan sûre Mushaflarda da bu isimle zikredilmiştir.³⁸

Neticede sûreler isimlendirilirken esas alınan kriterlerden birisi de sûrede zikredilen özlü veya garip bir kelimedir. Yukarıda ifade edilen örnekler de bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır.

1.3. Sûre Başındaki Hurûf-u Mukattaalar

Sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterlerden üçüncüsü, sûrelerin başında bulunan Hurûf-u Mukattaalardır. Hurûf-u Mukattaalardan kaynaklı isim alan sûre sayısı ise dördüttür.

Hurûf-u Mukattaa, bazı sûrelerin başındaki kesik harflere denilmektedir. Bu kesik harfler Kur'an-ı Kerim'de 29 sûresinin evvelinde bulunmaktadır. Bu harflerin yekûnü 14 çeşit harften oluşmaktadır. Bu harfler sûrelerin başlarında tekli, ikili, üçlü, dördü ve beşli formatta 13 değişik şekilde gelmektedir.³⁹

³² el-A'râf 7/46.

³³ el-A'râf 7/48.

³⁴ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 2/225; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, 2/404; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 2/236.

³⁵ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 2/225-226; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/461-464; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 2/236-237.

³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/498.

³⁷ el-Ankebût 29/41.

³⁸ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 3/557; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/226; Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5/2637; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/250; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/279.

³⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 26/250-251; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 134-148; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 170; Muhammed Abdülazîm Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Matbaatü İsa el-Babî'l Halebi, ts.), 1/232-233.

İsmi Hurûf-u Mukattaalardan alan sûreler şunlardır: “Tâhâ 20/1-135, Yâsîn 36/1-83, Sâd 38/1- 88, Kâf 50/1-45.”

Yukarıda belirtildiği üzere Kur’an-ı Kerim’deki sûrelerden 29 tanesi Hurûf-u Mukattaalarla başlamaktadır. Burada vurgulanması gereken bir nokta vardır ki 29 sûre kesik harflerle başlamasına rağmen sadece dört sûre, başındaki bu kesik harflerle isimlendirilmiştir. Dolayısıyla sûreler Hurûf-u Mukattaalar ile başlasa da diğer kriterler esas alınarak isimlendirilebilmektedir.

a. Hurûf-u Mukattaalarla başlayan ve bu kritere göre isimlendirilen sûrelere ilk önce Tâhâ Sûresi örnek verilecektir. Tâhâ Sûresi ismini ilk âyetini teşkil eden طه şeklindeki kesik harflerden almıştır. Bu harflerin ne anlama geldiğiyle ilgili birtakım beyanlar zikredilmiştir. Mesela Tâhâ, ey adam anlamına gelmektedir. Diğer yandan Tâhâ’nın; Allah Teâlâ’nın isimlerinden birisi olup bu âyette o isme yemin ettiği, sûrenin ismi, her biri farklı manalara gelen kesik harfler gibi anlamlara geldiği de ifade edilmiştir.⁴⁰ Sûrenin diğer isimleri ise Mûsâ Sûresi ve Kelîm Sûresi’dir.⁴¹

b. Bu başlık altında verilebilecek ikinci örnek ise Yâsîn Sûresi’dir. Yâsîn Sûresi de ismini ilk âyet olan يس şeklinde kesik harflerden almıştır. Yâsîn’in ne anlama geldiğiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu meyanda Yâsîn; Allah Teâlâ’nın ismi, Allah Teâlâ’nın kelamını açtığı bir anahtar, sûrenin ismi, Kur’an’ın ismi, Ey Muhammed (s.a.v.), ey kişi, ey insan, ey seyyid anlamlarına gelmektedir.⁴²

Diğer yandan Mâverdî (ö. 450/1058) Hz. Ali’den (r.a.) (ö. 40/661) şöyle bir rivayet nakleder: “Ben Rasûlullah’ı işittim o şöyle dedi: Allah Teâlâ Kur’an’da beni yedi isimle isimlendirdi. Bunlar: Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsîn, Müzzemmil, Müddessir ve Abdullah’tır.” Buna göre Yâsîn, Peygamberimizin (s.a.v.) adıdır.⁴³ Üçüncü âyet olan إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ “Sen şüphesiz peygamberlerdensin.”⁴⁴ âyeti de bunun delilidir. Zira إِنَّكَ ile kastedilen Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğu belirtilmektedir.⁴⁵

Bu sûre Yâsîn isminin yanında el-Azîme, el-Muibbe, el-Müdâfeâtü’l-Gâziye, Kalb-ü Kur’an isimleriyle de isimlendirilmiştir.⁴⁶ Fakat meşhur olan ve Mushaf’ta da zikredilen ismi Yâsîn olup bu ismi birinci âyetteki hurûf-u mukattaadan almıştır.

c. Hurûf-u Mukattaa ile başlayan ve bu kritere göre isimlendirilen diğer bir sûre ise Sâd Sûresi’dir. Bu sûre ismini ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ “Sâd. O şanlı, şerefli Kur’an’a andolsun (ki o, Allah sözüdür).”⁴⁷ şeklindeki birinci âyetin başladığı kesik harflerden olan ص “Sâd”dan almıştır.⁴⁸ Sâd; Allah doğru söyledi anlamında اللَّهُ صَدَقَ اللهُ, Muhammed doğru söyledi anlamında مُحَمَّدٌ صَدَقَ مُحَمَّدٌ, iki nefha (sûr) arasında Allah Teâlâ’nın kendisiyle ölüleri dirilteceği deniz, Allah’ın isminin anahtarı, Allah’ın isimlerinden bir isim, sûrenin fâtihası (açılışı) gibi manalara gelmektedir.⁴⁹

Diğer bir ismi de Sûre-i Dâvûd olan Sâd Sûresi⁵⁰ görüldüğü üzere ismini sûrenin başında bulunan kesik harflerden almıştır.

d. Hurûf-u Mukattaa ile başlayan ve bu ölçüte göre isimlendirilen sûrelere dördüncü örnek ise Kâf sûresidir. Bu sûre ismini birinci âyet olan ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ “Kaf. Şerefli Kur’an’a andolsun.”⁵¹ âyetindeki ق (Kâf) kesik harfinden almıştır. Kâf da birtakım manalara gelmektedir. Bu açıdan bakılınca Kâf; Kur’an’ın isimlerinden bir isim, Allah Teâlâ’nın isimlerinden bir isim, sûrenin ismi gibi anlamları mevcuttur.⁵²

Meşhur ismi Kâf olan ve Mushaf’ta da bu isimle yazılan sûrenin onuncu âyetinde geçen ve yüksek olmak anlamına gelen Bâsikât şeklinde bir ismi daha mevcuttur.⁵³ Yukarıda verdiğimiz dört örnekte de görüldüğü üzere Hurûf-u Mukattaalar başında buldukları bazı sûrelere isim olmuşlardır.

⁴⁰ Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Semerkandî, *Bahrü’l-ulûm*, ts., 2/389; Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 3/392-393; İbnü’l-Cevzî, *Zâdû’l-mesîr*, 3/150; Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat’ül beyân fi tefsîr’il Kur’an* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 8/3264.

⁴¹ Ömer Çelik, *Hakk’ın Dâveti Kur’an-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2020), 3/287.

⁴² Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 5/5-6; Ebü’l-Berekât Neseî, *Medârikü’t-tenzi’-ve hakâiku’t-te’vil* (Beyrut: Dar İbn Katheer, 2017), 3/95; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/410; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/475-476.

⁴³ Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 5/5.

⁴⁴ Yâsîn 36/1

⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 15/5.

⁴⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/406.

⁴⁷ Sâd 38/1.

⁴⁸ Neseî, *Medârikü’t-tenzi’*, 3/143; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/563.

⁴⁹ Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 5/75; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 4/481.

⁵⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/467.

⁵¹ Kâf 50/1.

⁵² İbn Atıyye, *el-Muharrerü’l-vecîz*, 5/155.

⁵³ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/54.

1.4. Sûrenin Temel Konusu

Sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterlerden dördüncüsü ise sûrelerin konusu veya temel konularıdır. Bu ölçüye göre isim alan sûre sayısı beştir. Elbette her sûrenin bir konusu veya temel konusu vardır. Ancak bu konular her sûre için isim olmayabilir. Bu kritere göre belirlediğimiz beş sûre sınıflaması veya sûrelerin konularına göre değil de başka kriterlere göre isim alması da bu hususu desteklemektedir.

İsmi, içerdiği konu veya temel konulardan alan sûreler şunlardır: “Enbiyâ 21/1-112, Mü’min 40/1-85, Münâfikûn 63/1-11, Tahrîm 66/1-12, İhlâs 112/1-4.”

a. Bu başlık altında ilk olarak Enbiyâ Sûresi örnek verilecektir. Bu sûrede tevhid, nübüvvet ve ahirete dair konular ele alınmakta, Allah’ın kudretine işaret eden delillere yer verilmektedir. Tüm bu konular peygamberlerin kıssalarından verilen kesitler ekseninde zikredilmektedir. Bu meyanda başta Hz. İbrahim (a.s.) olmak üzere 17 peygamberden, peygamberlerin kavimleriyle olan ilişkilerinden ve bu kavimlerin başına gelen birtakım hadiselerden haber veren sûre peygamberler manasına gelen Enbiyâ ismiyle isimlendirilmiştir.⁵⁴

Diğer ismi de İkterabet olan sûre, içerdiği tüm konuların kendisi etrafında şekillendiği temel konu olan peygamberler ve bu peygamberlerin kavimleriyle ilgili kıssalar sebebiyle Enbiyâ/Peygamberler adıyla anılmıştır. Sûrenin meşhur ismi bu olup Mushaf’ta da bu isimle zikredilmiştir. Görüldüğü üzere sûrelerin isimlendirilmesinde, içerdiği temel konu önemli bir kriter olup Enbiyâ isminin de sûrenin genel karakterini yansıttığını belirtmek mümkündür.

b. Sûrelerin isimlendirilmesinde temel konunun esas alındığı sûrelerden birisi de Münâfikûn Sûresi’dir. Münâfikûn, münafıklar anlamına gelmektedir. Münâfik ise bir yeri yarıp geçen yol, tünel, ırmak, delik, köstebek veya tavşanın deliğine girip çıkması manasındaki نَفَقَ (nfk) kökünden bir kelime olup dine bir kapıdan girip diğerinden çıkmak, esasında iman etmediği halde iman ediyormuş gibi görünmek gibi manalara gelmektedir.⁵⁵

Münâfikûn Sûresi’nde genel manada gerçekte iman etmedikleri halde birtakım menfaatleri elde etmek, Müslümanların arasında rahatça yaşayabilmek, bununla birlikte Müslümanların aleyhinde faaliyetlerde bulunmak için iki yüzlü tavırlar sergileyen insanların genel karakterlerinden bahsedilmektedir. Diğer yandan Müslümanlar, onlara karşı uyanık olma noktasında uyarılmakta, münafıklar da bu tip iki yüzlü davranışlarını terk etmeleri yönünde ikaz edilmektedir.⁵⁶ İşte genel manada münafıklardan ve onların karakteristik özelliklerinden bahsetmesi hasebiyle bu sûreye Münâfikûn Sûresi ismi verilmiş, bu isim sûrenin temel konularını kapsayıcı ve kuşatıcı bir isim olmuştur.

c. İhlâs Sûresi de ismini içerdiği konu sebebiyle almıştır. Sûre Allah Teâlâ’nın birliğini, tüm varlıkların O’na muhtaç olmasını, O’nun ise hiçbir varlığa ihtiyacının olmamasını, ortağının, eşi ve benzerinin bulunmamasını çok veciz bir şekilde anlatmaktadır. Sûre dinin esasını, ruhunu ve özünü teşkil etmektedir. Bu sebeple tevhid inancının en güzel ifadesi olan İhlâs ismiyle isimlendirilmiştir.⁵⁷

İhlâs Sûresi’nin bu isminin dışında daha birçok ismi bulunmaktadır. Bunlar; Kul Hüvellahü Ahad, Tefrîd, Tecrîd, Tevhîd, Necâd, Vilâye, Ma’rife, Cemâl, Mukaşşîse, Muavvize, Samed, Esas, Nûr, Eman gibi isimlerdir.⁵⁸ Meşhur olan ve Mushaf’ta yazılı bulunan ismi ise İhlâs Sûresi’dir. Tüm bunların neticesinde İhlâs Sûresi’nin ismini, içerdiği temel konudan aldığını, en meşhur isminin İhlâs olduğunu ve Mushaf’larda da bu isimle yazıldığını ifade etmek gerekmektedir.

1.5. Sûrede İsmi Geçen Bir Mekân/Bölge

Sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterlerden beşincisi ise sûrelerde zikredilen bir mekân/bölge olmuştur. Bu ölçüye göre isim alan sûre sayısı tespit edilebildiği kadarıyla ikidir. İsmi barındırdığı bir mekândan/bölgeden alan sûreler ise şunlardır: “Hicr 15/1-99, Ahkâf 46/1-35.” Bu kritere uygun toplamda iki sûre olduğu için ikisi de izah edilecektir.

a. Bu başlık altında ilk olarak Hicr Sûresi örnek verilecektir. Sûreye ismini veren ve bir bölgenin adı olan Hicr, sûrenin 80. âyetinde geçmekte olup ilgili âyet ise şöyledir: "وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ" *Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri*

⁵⁴ Bilmen, *Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 4/2123; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/663-664; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, 3/362; Çelik, *Hakk’ın Dâveti Kur’an-ı Kerim*, 3/347.

⁵⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 819-820; Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (Ankara: İSAM Yayınları, 2017), 249; İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 495; Hülya Alper, “Münâfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/564.

⁵⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/355.

⁵⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/408; Duman, *Beyânu’l-Hak (Kur’an-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, 1/137; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/713.

⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/408; Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 5/713.

yalanlamıştı.⁵⁹

Hicr, taşların etrafını kuşattığı şeye denilmektedir. Bu manada Kâbe'nin taşlık bölgesine ve Semûd Kavmi'nin ülkesine de hicr denilmektedir.⁶⁰ Hicr Sûresi'nde bahsi geçen yer de Hz. Sâlih'in (a.s.) peygamber olarak gönderildiği vadidir. Bu vadi Arap yarımadasında bulunmakta olup yarımadanın kuzeybatısına düşmektedir. Medine ve Şam arasında bulunan bu bölge Medine-Tebük yolu üzerine düşmektedir. Semûd Kavmi'nin yaşadığı bu yere hicr denilmesinin sebebi ise etrafının yüksek ve sarp kayalıklarla çevrilmiş olmasındandır. Bu sarp kayalar vadiyi dolayısıyla şehri dışarıya ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korumakta ve adeta bir kale görevi üstlenmektedir.⁶¹ Diğer yandan Semûd Kavmi'nin kayaları oyarak sağlam evler yapmaları da bu bölgenin onların yaşadığı bölge olduğunu göstermektedir.⁶²

Görüldüğü üzere sûre ismini, 80. âyette zikredilen ve Semûd Kavmi'nin yaşadığı, içerisine evler yonttukları yüksek ve sarp kayalıklarla çevrili bölgeden almıştır.

b. İsmi bir mekân veya bölgeden alan ikinci sûre ise Ahkâf Sûresi'dir. Bu sûre ismini 21. âyette geçen أَحْقَافٌ (ahkâf) kelimesinden almıştır. Sûreye ismini veren bu kelimenin geçtiği âyet şöyledir:

وَأَذْكُرُ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النَّدْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

"Kendisinden önce ve sonra uyarıcıların gelip geçmiş olan Âd kavminin kardeşini (Hûd'u) hatırla. Hani Ahkâftaki kavmini, "Ancak Allah'a ibadet edin, çünkü ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum" diye uyarıyordu."⁶³

أَحْقَافٌ (Ahkâf) حَقْفٌ (hikf) kelimesinin cemisi olup eğimli biçimde kıvrılarak uzayıp giden kum demektir. Bu bağlamda kumluk bölgede yaşayan ceylana طَبْيٌ حَاقِفٌ denmektedir. Yine kum tepesi gibi kıvrılıp duran şeye de أَحْقَافٌ denilmektedir.⁶⁴

Ahkâf, Hûd'un (a.s.) gönderildiği Âd'ın yaşadığı bölgenin adıdır. Burası Yemen civarında Umman ile Mehre veya Umman ile Hadramevt arasında bulunan, eğri büğrü kum tepelerinin mevcut olduğu büyük kum çölü olup Hz. Hûd'un (a.s.) kavmini tevhide davet ettiği mekândır.⁶⁵ Neticede bu sûre de ismini 21. âyette zikredilen ve Âd Kavmi'nin yaşadığı bölgenin adı olan أَحْقَافٌ (ahkâf) kelimesinden almıştır.

1.6. Sûrede Zikredilen Özel Bir İsim

Sûrelerin isimlendirilmesinde esas alınan kriterlerden altıncısı ise sûrelerde zikredilen özel bir isimdir. Bu ölçüye göre isim alan sûre sayısı ise 10'dur. Burada hemen şunu da ifade etmek gerekmektedir ki içerisinde özel bir isim geçen her sûre bu özel isimle isimlendirilmemiştir. Birçok sûrede özel isim geçmesine rağmen açıklama sadedinde olduğumuz kriterin altında on sûrenin zikredilmesi bu hususu desteklemektedir. Bu durumda özel isim içeren bazı sûrelerin yukarıdaki başlıklarda zikredilen kriterlere göre isimlendirildiğini ifade etmekte fayda vardır.

İsmi içerisinde zikredilen özel bir addan alan sûreler ise şunlardır: "Bakara 2/1-286, Âl-i İmrân 3/1-200, Yûnus 10/1-109, Hûd 11/1-123, Yûsuf 12/1-111, İbrâhîm 14/1-52, Meryem 19/1-98, Lokmân 31/1-34, Muhammed 47/1-38, Nûh 71/1-28."

a. İlk örnek Âl-i İmrân Sûresi olacaktır. Sûreye ismini veren أَلِ عِمْرَانَ (Âl-i İmrân), sûrenin 33. âyetinde zikredilmektedir. Bununla birlikte 35. âyette ise sadece عِمْرَانَ (İmrân) kelimesi yer almaktadır. Sûrenin ismini aldığı 33. âyet ise şöyledir:

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Şüphesiz, Allah, Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini seçip âlemlere üstün kıldı."⁶⁶

Âl; soy, sülale, akraba, aile anlamına gelmekte ve karabette veya mezhepte bir kişiye raci olan, peygamberlerin ümmeti, kralların tebaası gibi manaları ifade etmektedir. İmrân ise özel bir addır.⁶⁷ Âl-i İmrân, İmrân'ın ailesi demektir. İmrân'ın kim olduğu noktasında ise iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre İmrân, Mûsa ve Hârun'un (a.s.) babalarıdır. İsmi ise İmrân b. Yashur'dur. Bu durumda İmrân'ın ailesiyle kastedilen Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'dur. İkinci görüşe göre ise İmrân, Hz.

⁵⁹ el-Hicr 15/80.

⁶⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 220.

⁶¹ Neseffî, *Medârikü't-tenzi'l*, 2/197; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 6/499; Ömer Faruk Harman, "Hicr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/454; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/328.

⁶² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/364.

⁶³ el-Ahkâf 46/21.

⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, 248.

⁶⁵ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 5/282; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 28/24; Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 13/5345.

⁶⁶ Âl-i İmrân 3/33.

⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/339; Emin Işık, "Âl-i İmrân Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/307.

Meryem'in babasıdır. Onun ismi ise İmrân b. Mâtân'dır. Buna göre İmrân ailesi, Hz. Meryem ve Hz. İsrâ'dır. İmrân ailesi her iki sülaleye de muhtemil bulunsa da âyetin siyak ve sibakından Hz. Meryem'in babasının dolayısıyla onun ailesinin kastedildiği aşikardır. Diğer yandan bu iki sülale arasında 1800 yıllık bir zaman olduğu da dile getirilmektedir.⁶⁸

Bu sûrenin Âl-i İmrân isminden başka "Emân, Kenz, Mücâdile, Ma'niyye, Tayyibe, İstîğfâr" gibi isimleri de bulunmaktadır. Fakat Mushaf'ta yazılı ve meşhur olan ismi Âl-i İmrân'dır. Bu sûreye Bakara Sûresi ile birlikte iki çiçek veya nurlu, parlak iki sûre anlamında Zehrâvân da denilmektedir.⁶⁹ Sonuç itibarıyla bu sûre ismini 33. âyette Âl-i İmrân şeklinde zikredilen özel bir isimden almaktadır.

b. Bu başlık altında ikinci örnek olarak Lokmân Sûresi verilecektir. Sûreye ismini veren لُقْمَانَ (Lokmân) adı 12 ve 13. âyetlerde yer almaktadır. Lokmân isminin geçtiği âyetler şöyledir:

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

"Andolsun, biz Lokmân'a "Allah'a şükret" diye hikmet verdik. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır."⁷⁰

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

"Hani Lokmân, oğluna nasihat ederek demişti ki: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."⁷¹

Hz. Lokmân, asıl adı Lokmân b. Bâurâ olup Hz. Eyyûb'un (a.s.) akrabalarındandır. Çok uzun bir ömür yaşamış, Hz. Dâvûd'a (a.s.) mülaki olmuş ve ondan ilim elde etmiştir. Hz. Dâvûd'un peygamberliğinden önce fetva verdiği ve kadılık yaptığı da ifade edilmektedir.⁷²

Diğer yandan peygamber olduğu söylene de çoğunluğa göre peygamber değil hikmet sahibi bir zattır.⁷³ Hatta Allah Teâlâ tarafından nübüvvet ve hikmet arasında muhayyer bırakılınca o hikmeti tercih etmiştir. Niçin böyle bir tercihte bulunduğu sorulunca nübüvvet hususunda zayıf kalacağını, hikmetin ise kendisine daha sevimli geldiğini söylemiştir.⁷⁴ Görüldüğü üzere sûrede oğluna nasihatlarından bahsedilen Hz. Lokmân'ın adı sûreye isim olmuştur.

c. Bu başlık altında üçüncü örnek olarak Muhammed Sûresi verilecektir. Bu sûre ismini 2. âyette geçen مُحَمَّدٌ (Muhammed) adından almıştır. İlgili âyet şöyledir:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ

"İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen hakktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hallerini düzeltmiştir."⁷⁵

Sûrenin meşhur ismi ikinci âyette zikredilen ve Peygamberimizin (s.a.v.) adı olan Muhammed'dir. Peygamberimizin ismi Âl-i İmrân Sûresi'nin 144. âyetinde de geçmesine rağmen bu sûreye isim olmasının sebebi bu sûrenin daha önce nâzil olmasıdır.⁷⁶

Sûrenin Muhammed isminden başka diğer bir ismi de Kıtâl'dır. Sûrenin temel konularından birisinin cihat olması, inananları savaşa teşvik etmesi ve 20. âyetinde savaş anlamında kîtâl kelimesinin geçmesi sebebiyle bu isimle de anılmıştır.⁷⁷

Neticede yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere sûrelerde zikredilen bazı özel isimler o sûrelere isim olmuşlardır. Yani sûrelerin isimlendirilmesinde sûrelerde zikredilen özel isimlerin bir kriter olduğu da bir hakikattir.

⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/354-355; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 4/63; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 1/249; İbn Kesîr, *Tefsîrül'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/33; Ebüssüüd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, 2/26; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/339-340; Ömer Faruk Harman, "İmrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/232; Işık, "Âl-i İmrân Sûresi", 2/307.

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/273; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/461.

⁷⁰ Lokmân 31/12.

⁷¹ Lokmân 31/13.

⁷² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 14/59; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 2/713; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/287; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/336; Ömer Faruk Harman, "Lokman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/205.

⁷³ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/331; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 14/60.

⁷⁴ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/331; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 14/60; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 2/713; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/287; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/336.

⁷⁵ Muhammed 47/2.

⁷⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/43.

⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/314; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 5/119; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/107; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/43.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim 114 sûreden müteşekkildir. Bu sûrelerin her birinin bir veya daha fazla ismi bulunmaktadır. Sûrelere isimleri verilirken gerek tevkîfî gerekse içtihadî olsun birtakım kriterler esas alınmıştır. Bu kriterlerin, sübjektif olduğu da göz önünde bulundurularak, sûrenin ilk âyetleri veya kelimesi, içerdiği özlü ya da garip bir kelime, hurûf-u mukattaalar, sûrenin temel konusu, sûrede ismi geçen bir mekân veya bölge ve sûrede zikredilen özel bir isim olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Araştırmada birinci kritere göre 61, ikinci kritere göre 32, üçüncü kritere göre 4, dördüncü kritere göre 5, beşinci kritere göre 2, altıncı kritere göre ise 10 sûre olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın neticesinde sûre isimlerinin vahyin ilk anından itibaren bilinen bir husus olduğu görülmüştür. Peygamberimizin (s.a.v.), inen vahyi sahabeye yazdırırken âyetlerin yerlerini sûre ve âyet aralıklarıyla onlara bildirmesi bu hususu desteklemektedir.

Çalışmanın neticesinde söylenebilecek bir diğer husus da bazı sûrelerin, isimlendirmede esas alınan kriterlere uymasına rağmen farklı isimlerle isimlendirildiği meselesidir. Mesela Kur'an-ı Kerim'deki sûrelerden 29 tanesi hurûf-u mukattaalarla başlamaktadır. Ancak bu sûrelerden sadece dört tanesinin ismi bu kritere göre belirlenmiştir. 29 sûreden bu dört sûrenin dışındakiler hurûf-u mukattaalarla başlamasına rağmen başka kriterlere göre isimlendirilmiştir.

Diğer yandan her sûrenin bir konusu veya konularının olduğu bilinen bir husustur. Ancak 114 sûrenin tamamı konusuna göre isim almamıştır. Çalışmada da görüleceği üzere sûreler farklı kriterlere göre sınıflandırılmış ve isimlendirilmiştir.

Elde edilen bir diğer sonuç ise sûre isimlerinin genel manada sûrelerin karakterlerini yansıtmış olmalarıdır. Yani sûreye verilen isimler o sûre için tam manasıyla temsil görevi üstlenmekte ve sûrenin içerdiği konuları yansıtmaktadır.

Kaynakça | References

- Akpınar, Ali. "Kur'ân Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2009), 5-18.
- Albayrak, Halis. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Şule Yayınları, 4. Basım, 2014.
- Alper, Hülya. "Münafık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/564-566. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. 16 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1994.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimü't-tenzîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't Turâsî'l-Arabî, 1999.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't Turâsî'l-Arabî, 1997.
- Bilgin, Abdülcelil. *Kur'an'ı Tanımak Tarih-Dil-Yorum*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirîn*. 2 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 28. Basım, 2016.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2020.
- Çonkor, Burhan. "İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî'nin (v. 708/1308) Hayatı ve Surelerin Tertibi Meselesine Yaklaşımı". *Mütefekkir* 3/6 (2016), 251-271.
- Çonkor, Burhan. "Kronolojik Sûre Tertibi Çalışmalarına Etkisi Bağlamında İhtilafa Sebep Olan Nüzûl Rivâyetleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Mütefekkir* 5/9 (2018), 47-64.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: İFAV, 50. Basım, 2016.
- Duman, M. Zeki. *Beyânu'l-Hak (Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*. 3 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Duran, Muhammed Ali. "Yazma Mushaflarda Sûre İsimleri: Süleymaniye Kütüphanesi Örneği". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (2015), 50-84.
- Ebüsüüd Efendi, Muhammed. *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahrü'l-muhît*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 1999.
- Erkal, Mehmet. "Ganimet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/351-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 3. Basım, 1999.
- Harman, Ömer Faruk. "Hicr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "İmrân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/232. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Lokman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Işık, Emin. "Âl-i İmrân Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/307-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Işık, Emin. "Fâtiha Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/252-254. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tunusiyeye, 1984.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdirrahmân b. Galib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 2002.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrül-Kur'ânî'l-azîm*. 8 Cilt. Daru Tayyibe, 2. Basım, 1999.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 1. Basım, 2001.

- İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Dımeşk: Daru'l Kalem, 1991.
- Karagöz, İsmail vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Kattân, Mennâ Halîl. *Mebâhis fî ulûmi'l Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r Risale, 2. Basım, 2015.
- Koçyiğit, Hikmet. "Ortak Sûre İsimleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012), 43-67.
- Konyalı Mehmed Vehbî. *Hulâsat'ül beyân fî tefsîr'il Kur'an*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Mahallî, Celâleddin - Süyûtî, Celâleddin. *Tefsîr'ül-Celâleyn*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Dar İbn Katheer, 7. Basım, 2017.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-jîl, 2. Basım, 1979.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahrü'l-ulûm*. 3 Cilt, ts.
- Seyyid Kutub. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. çev. Salih Uçan vd. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-efsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n Nedveti'l Cedide, 1951.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-efsîr*. 6 Cilt. Dımeşk: Daru İbni Kesir, 1993.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Muessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2000.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İSAM Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî. *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân*. 25 Cilt. İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kitabi'l Arabî, 3. Basım, 1986.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1957.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Matbaatü İsa el-Babi'l Halebi, 3. Basım, ts.